

Н.В. Омельченко,
асистент кафедри соціально-економічної географії
Херсонського державного університету

МІСЬКИЙ СПОСІБ ЖИТТЯ В ЧИСЛІ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ОЗНАК УРБАНІЗАЦІЇ

Роботу виконано на кафедрі соціально-економічної
географії Херсонського державного університету

Науковий керівник: І. В. Гукалова –
доктор географічних наук,
провідний науковий співробітник
відділу суспільної географії Інституту географії НАНУ

В публікації розглядаються специфічні риси міського способу життя та їх прояви у суспільстві. Аналізуються деякі результати емпіричних досліджень з питання ідентифікації свого особистого способу життя жителями різних типів поселень на прикладі Херсонської області.

Ключові слова: *урбанізація, місто, міський спосіб життя.*

Omelchenko N. Urban lifestyle in the number of basic features of urbanization. *This publication reviewed specific features of the urban lifestyle and their manifestations in society. Some of the results of empirical research on the identification of their personal lifestyle residents of different types of settlements on the example of the Kherson region are analyzed.*

Key words: *urbanization, city, urban lifestyle.*

Для урбанізації у багатьох країнах характерна концентрація населення у великих містах за рахунок масштабного припливу сільського населення та виникнення таких просторових феноменів, як міські агломерації, мегаполіси і мегалополіси. Міська агломерація виникає у випадку компактного просторового групування близьких поселень, об'єднаних інтенсивними виробничими і культурними зв'язками в складну багатокомпонентну динамічну систему. У випадку інтеграції міських агломерацій з наявним головним містом утворюється укрупнена форма міського розселення – мегаполіс. Найбільш велика форма розселення, що утворюється при зрощенні великої кількості сусідніх міських агломерацій, визначається як мегалополіс, який може і не являти собою суцільно забудовану територію, проте міцно «скріплюватися» транспортними шляхами.

Мегалополісів, в їх класичному розумінні, в Україні немає. Водночас мегаполіси, які нерідко ототожнюються з містами мільйонниками, безсумнівно залишаються двигунами зростання економіки країни, основними місцями працевлаштування населення і головне – ядрами формування і наступного поширення в інші типи поселень міського способу життя. Останнє є дуже важливим при розумінні урбанізації в соціально-географічному плані.

Місто виступає не тільки особливим типом економічної організації та суспільних відносин, символом досягнень сучасної цивілізації, а й осередком певної міської культури, міських умов і ритмів. Відмінними рисами міського способу життя у соціологічній літературі часто називають заміну первинних контактів вторинними, послаблення родинних зв'язків і занепад соціальної значущості сім'ї, зникнення сусідства і підрив традиційного фундаменту соціальної солідарності [4].

Одним з перших, хто звернув увагу на особливості міського соціуму і міського середовища, був німецький соціолог Ф. Тьоніс, який розрізняв традиційні, сільські спільноти («гемайншафт»), де соціальні відносини ґрунтувалися на традиційних, общинних звичаях, і нові, притаманні способу життя населення великих поселень, суспільства («гезельшафт»), функціонування яких побудоване на формальних законах і прагненні до особистої вигоди [3].

На особливі психологічні умови життєдіяльності населення великих міст звертає увагу Г.Зіммель [2]. Він зазначає, що характерною рисою великих міст є підвищена нервовість життя, яка є наслідком швидкої і безперервної зміни зовнішніх і внутрішніх вражень. Мешканці міст знаходяться під постійним тиском сильних подразників, які впливають на нервову систему, серед яких такі компоненти міського життя, як різноманітні шуми, вогні, свистки тощо. Всі ці впливи вимагають від людини безперервних і постійних реакцій, додаткового фізичного і психологічного напруження. Саме тому у великих містах переважає інтелектуальний, раціональний характер духовного життя, натомість у містечках і селах духовне життя ґрунтується на традиційній основі, що «наближена» до землі і спілкування з природою.

Феномен міського способу життя є прямим і закономірним наслідком існування самого процесу урбанізації і є способом організації індивідів та соціальних груп, що дозволяє останнім взаємодіяти і розвиватися в специфічному середовищі. Саме тому, міський спосіб життя є найважливішим атрибутом урбаністичного розвитку.

Поняття «урбанізму як способу життя» в якості найбільш яскравої риси, притаманної сучасному суспільству, було розвинене у працях американського соціолога, представника чиказької школи дослідників урбанізму Луїса Вірта [5]. Він

вважав цю рису не менш значимою, аніж індустріалізм або капіталізм, оскільки розвиток міст змінив «природний стан суспільства» у більшості країн світу, а урбанізм став формою соціального існування. Вірт підкреслює, що місто є не лише місцем проживання та роботи сучасної людини, а й являє собою той центр, з якого бере свій початок і здійснюється управління економічним, політичним і культурним життям, є центром, що об'єднує різні території, етноси в єдину впорядковану систему. Процес урбанізації змінює родинні зв'язки, тісні зв'язки із сусідами на формальні, швидкоплинні, анонімні відносини. Незважаючи на безпосередню просторову близькість одне до одного людей, що живуть у великому місті, городяни здебільшого залишаються незнайомими людьми. З іншого боку, в Україні, на сучасному етапі, наявність якраз родичів у місті приваблює інших (особливо молодих) членів родин приїжджати до міст і долучатися до міського життя (з метою навчання, пошуку роботи, через одруження тощо). Це є особливістю того етапу розвитку урбанізації, коли ще збережені родинні зв'язки тільки прискорюють процес переміщення населення до міст.

Теорія Л. Вірта визнає урбанізацію не лише як характеристику розвитку спільноти, але й як відображення природи більш широкої соціальної системи, а також факторів, що на неї впливають. Різні аспекти міського способу життя характеризують життя сучасного суспільства в цілому, а не лише життя людей у великих містах [5].

Спосіб життя являє собою усталений тип відтворення соціальних потреб – сукупність типових для даного простору і часу видів життєдіяльності [1]. Цікаво, що за результатами опитування мешканців адміністративних утворень Херсонської області у 2016 р. (яка, серед інших регіонів України характеризується порівняно низьким рівнем урбанізації – 61,23% проти 69,19% в Україні [4, с.5]), нами було виявлено дуже незначну кількість людей, які відповіли, що їх спосіб життя можна вважати міським. Переважна більшість жителів як сільських, так і міських поселень різної статі, віку та рівня освіти відзначили свій спосіб життя як сільський. Помітним є те, що жителі районів, де наявні міста, відзначали свій спосіб життя як міський, а жителі селищ міського типу вже відносили свій спосіб життя до сільського. Тому, на даний час ми не можемо однозначно казати про те, що міський спосіб життя у даній конкретній області України притаманний жителям всіх міських поселень. Відповідно це наштовхує нас на думку, що рівень справжньої урбанізованості багатьох регіонів України, з огляду на інші, соціальні критерії урбанізації, щонайменше потребує переоцінки, щонайбільше – більш глибокого опрацювання в плані врахування суб'єктивних вражень і реальної «сучасності» умов життя населення.

Останні (умови життя) є дуже важливими в оцінках, бо наявність певних «благ цивілізації» дозволяють казати про «міський комфорт». Проте поширення міського способу життя слід розглядати набагато ширше, ніж просто розвиток міської інфраструктури. Слід відзначити, що це поширення відбувається на культурно-інформаційному рівні, і тому багато периферійних районів великих міст України, деякі малі міські поселення навіть за відсутності водопроводу, каналізації, інших «міських» атрибутів можуть розглядатися як осередки міського способу життя лише за рахунок «міської» самоідентифікації їх мешканців. Вона є дійсно важливою. Саме тому, в аналізі соціальних і просторових аспектів міського розвитку дуже важливим методологічним засобом дослідження є і будуть опитування населення.

Також слід відзначити помилковість в однозначному тлумаченні міського способу життя як більш якісного чи комфортного. В реальності, є позитивні риси і сільського, і міського життя, але є і багато негативних «супроводжуючих». Наприклад, зосередженість розвиненого виробництва і гарного транспортного сполучення у межах міських поселень неодмінно поєднується з надзвичайно високим рівнем забруднення повітря, шумовим фоном, заторами на дорогах тощо. Тобто є невідповідність між потребами та інтересами людини як соціальної істоти здобути у місті максимум, і наростанням штучних компонентів міського середовища, які починають негативно впливати на стан її здоров'я, тенденції природного відтворення тощо. Що, в свою чергу, змушує звертатися до вивчення аспектів адаптації людей до міських умов.

Висновки. Міський спосіб життя можна розглядати як соціокультурну підсистему механізму міського устрою, особливу організацію процесу життєдіяльності населення в умовах специфічної соціально-економіко-просторової реальності міст. В умовах України важливі не тільки і не стільки міські умови життя самі по собі, скільки характер і умови праці, форми спілкування, норми поведінки, а також явна міська самоідентифікація мешканців як міських, так і сільських поселень, яка може бути встановлена через соціологічні методи.

Зразки міського способу життя тією чи іншою мірою засвоюються населенням незалежно від його територіального розташування або його приналежності до міських чи сільських поселень. З урахуванням вагомості Інтернету, мобільного зв'язку у сучасному житті людини, одним з визначальних факторів поширення міського способу життя є наявність доступу до сучасних засобів інформаційних комунікацій, масової інформації. Вони виступають регуляторами соціального «проникнення» урбанізації в усі сфери життя людини, і цей аспект також потребує ретельної уваги.

Джерела та література

1. Гукалова І.В. Статус категорії «Якість життя населення» в географії і сучасна її динаміка у регіонах України // Укр.геогр.журн. - 2013. - № 4. – С.48-55.
2. Зиммель Г. Большие города и духовная жизнь / Г. Зиммель // Логос. – 2002. – № 3 (34). – С. 3.
3. Тьоніс Ф. Спільнота та суспільство: Основні поняття чистої соціології / Ф. Тьоніс. – К. : Дух і літера, 2005. – С. 48.
4. Чисельність наявного населення України на 01 січня 2016 року, Київ: Державна служба статистики України, 2016. – 86 с.
5. *Wirth L. Urbanism as a Way of Life / L. Wirth // The American Journal of Sociology. – 1938. – Vol. 44, № 1. – P. 1 - 4.*